ANALIZA GRAMATICALĂ A CONSTRUCŢIILOR CIRCUMSTANŢIALE

Luminiţa CHIOREAN

Abstract

The paper presents a semantic, formal and functional description of the exceptive, concessive, temporal, relative and modal constructions that include distinct syntactic positions. From the heterogeneous character of this type of circumstance construction, corresponding to the surface structure follows the difficulty and often the confusion of its grammatical analysis.

The comparative constructions make up a special paragraph through the recording as a peculiarity of the semantic and functional relation defined stylistically by means of the comparison. Among the existing types, the comparison "image" and the comparison "paradigm" impose themselves as object of research.

Without pretending to be a pioneer in the grammatical analysis of these constructions, I present the (scientific) solutions relevant to the morphological and syntactical structure of the present-day Romanian language.

0. Introducere

Lucrarea propune o descriere semantică, formală şi funcţională a construcţiilor exceptive, concesive, temporale, relative şi modale care înglobează poziţii sintactice distincte. Din caracterul eterogen al acestui tip de construcţii circumstanţiale, corespunzătoare structurii de suprafaţă, decurge dificultatea şi adeseori confuzia analizei gramaticale.

Construcţiile comparative constituie un paragraf aparte prin înregistrarea ca particularitate a relaţiei semantico-funcţionale, definită stilistic prin comparaţie. Dintre tipurile existente, comparaţia „imagine" şi comparaţia „paradigmă" se impun ca obiect al cercetării.

Fără a avea pretenţia descoperirii ineditului în analiza gramaticală a acestor construcţii, consemnez soluţii lingvistice relevante pentru structura morfosintactică a limbii române actuale. În acest demers, de uzanţă vor fi descriptorii relaţionali reclamaţi de sintagmică şi de sintaxa limbii.

1. Descriptori

1.1. De/dinspre sintaxă

Din accepţiunile date termenului sintaxă [1], optăm pentru ansamblul regulilor privitoare la îmbinarea cuvintelor şi relaţiile dintre ele, în propoziţii şi fraze [2]. Dacă sintaxei tradiţionale i se reproşează logismul, semanticismul, servilitatea faţă de modelul limbilor clasice, sintaxa modernă [3] (sintaxa transformaţională) renunţă la modelul clasic, delimitând rolul elementului semantic şi al aprecierii subiective şi formulând definiţii în termeni formali (ce includ particularităţile de expresie).

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

1.2. Sintagma

Din clasificările referitoare la tipurile de relaţii[4], reţinem :

- clasificarea lui L. Bloomfield, generată de criteriul distribuţional, prezintă relaţii de tip: *coordonativ, subordonativ* şi *exocentric,* argumentând prin distribuţia relaţională: similară vs. diferită;
- *tipurile de dependenţă* existente între termenii oricărei relaţii sintactice, impuse de L. Hjelmslev

[1967]: *determinare* (dependenţă unilaterală obligatorie), *interdependenţă* (dependenţă bilaterală obligatorie), respectiv *constelaţie* (dependenţă facultativă);

- distincţia riguroasă între „sintagmă" şi „îmbinare de cuvinte" făcută de unii lingvişti sovietici: sintagma este, în opinia lor, o *noţiune* mai mult *semantică* (şi mai puţin sintactică);
- opţiunea lingvisticii americane descriptive pentru interpretarea relaţiilor sintactice din interiorul propoziţiei ca *îmbinări de constituenţi*.
- *Gramatica Academiei* propune definiţia : *„Cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic este* ***îmbinarea de cuvinte****, constituită din cel puţin două cuvinte cu sens lexical deplin. Nu poate apărea de sine stătătoare, este lipsită de predicaţie şi nu poate constitui o unitate de comunicare decât prin încadrarea ei într-o propoziţie."* [5]. Definiţia dată sintagmei cunoaşte variantele:
    - sintagma impune situaţiile de *silabă* (cea mai mică sintagmă) şi *cuvânt* (sintagmă minimală în care termenii sintagmei sunt morfemele);
    - în limbă, totul se reduce la *sintagme* şi *termeni de sintagmă.*
- Subordonând sintaxa *sintagmaticii*, Ferdinand de Saussure [1998] caracterizează sintagma ca o *reuniune de două sau mai multe unităţi lingvistice consecutive*. Aşadar noţiunea de sintagmă este aplicată nu numai cuvintelor, ci şi grupurilor de cuvinte.
- Din opiniile lingviştilor români, pentru definirea sintagmei reţinem aspectele:
    - *grup de două părţi de propoziţie în raport de subordonare* [Stati,1972];
    - *două sau mai multe cuvinte, cu sens unitar, aflate într-un raport de subordonare* [Bulgăr, 1995];
    - *grup de două cuvinte sintactice dintr-o propoziţie, legate între ele semantic şi gramatical, în cadrul unui raport de subordonare* [Constantinescu-Dobridor, 1997]-care dau aceeaşi imagine, adică un grup subordonativ constituit pe „fundament semantic".
- Pentru D.D. Draşoveanu [1997:39], sintagma (relaţia împreună cu cei doi termeni ai ei) constituie unitatea relaţională, minimală şi maximală a *nivelului sintagmic* (cel de-al treilea nivel, alături de nivelurile fonetic şi lexical), opinie la care subscriu şi alţi reprezentanţi ai Şcolii lingvistice clujene : G. G. Neamţu [1999], Carmen Vlad [1994], G. Gruiţă [1981], Şt. Hazy [1997].

Notă. Pledăm pentru considerarea sintagmei ca *unitatea semantico-sintactică formată din doi termeni (morfeme, cuvinte, construcţii gramaticale, propoziţii) şi relaţia dintre ei. Or, prin natura semantică, sintagma va fi judecată prin natura ei dihotomică: va avea un plan al expresiei (forma), respectiv altul al conţinutului (sensurile: denotativ+/- conotaţii).*

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

1. 3. Nivel sintagmic

1.3.1. Sintagmica [6] , termen derivat de la sintagmă, categorie superioară propoziţiei, în sensul generos al acoperirii comunicării raportate atât la construcţia enunţului, frază/ propoziţie, cât şi la sintagma propriu-zisă [7], probează, validează şi numeşte rostul conectivelor în mesaj.

Ca orice termen lingvistic, *sintagma reţine printr-o natură dihotomică exprimată în conţinut şi expresie, ipostaze inerente funcţionării mesajului, activării* ***sensului textual.*** La nivelul sintagmic se petrece „armonia" textuală între sensul relaţional, activ în conţinut, şi flectivul de relaţie sau /şi conectivul, prezent în expresie.

Exemple: (a) Sintagma eminesciană *„**vecinicul ieri**"* activează sensul +*temporalitate* reclamat de prezenţa adverbului substantivat *„ieri"*, fapt explicat prin relaţia de subordonare a adjectivului « vecinic » faţă de substantiv, căruia prin topica inversă îi substituie morfemul definirii hotărâte (articolul hotărât enclitic) *-(u)l*, informaţie relaţională activă graţiei acestui flectiv de relaţie.

(b) Sintagma evidenţiată din versurile: „*[...] când orele se-nverzeau* ***ca smaraldele****,/ ne bronzam la lumina dragostei noastre"* (NS, *La-nceputul serilor*, I/127) propune un sens comparativ cerut spre complinire de prezenţa nominalului temporal „*orele"*. Astfel se remarcă sensul +*temporalitate* asociat verdelui „*de smarald",* comparaţie ce reclamă timpul „*dragostei noastre*". De aici sintagma comparativă „*ca smaraldele*" solicită sensul special +*temporalitate sentimentală* (poetic propulsând o *simptomatolgie temporală*).

(c) În acest de-al treilea exemplu, propunem sintagma dublată semantic prin activitatea modalizatorilor *chiar*, respectiv *decât*, care anunţă stilistic sublinierea comparativului ce numeşte imaginea invadatoare peste timp, o reinstaurare a percepţiei: reprezentarea are loc cu certitudine şi mai rapid decât perceperea timpului, aici, constrâns prin compresie într-un anume topos: trupul cuvântului e locuit de timp. Sensul comparativului *temporal* păleşte în faţa imaginarului concret, având loc o inversiune a realelor de comparat, încât termenul pertinent din comparaţie e *lumea*, şi nu *timpul*: *„Se arăta fulgerător o lume/Mai repede* ***chiar decât timpul*** *literei A"* (NS, *Contemplare, OC, I/ 183*).

Dacă în primele două exemple, sensul +*temporalitate* se manifestă cu acuitate, fiind complinirea termenilor lingvistici, semantic înscrişi în acelaşi câmp lexical al timpului: *ieri, orele*, în ultimul exemplu, are loc o substituire: un imaginar incendiar va instaura sensul -*temporaliate*.

Spre pătrunderea acestor mecanisme desfăşurate la nivelul sintagmicii, absolut necesare interpretării discursului, îndeosebi beletristic, întreprindem un studiu teoretic asupra sensului relaţional.

1.3.2. Sens relaţional vs. nerelaţional

Acceptăm enunţul drept „mărturie" a textului [van Dijk, apud Vlad, 1994:50] sau „structură textual-discursivă nucleară" [Vlad, 1994:51]. În distincţia relaţional vs. nerelaţional, se propun accepţiile:

1.3.2.1. Noţional/ relaţional este distincţia performativ explicată printr-un raport realizat între substantivele [8] din câmpul lexical al *temporalităţii* [9] şi locuţiunea conjuncţională *în timp ce*, în analiza cărora se constată drept notă comună *temporalitatea*, iar ca notă distinctă se sesizează modul de operare al sensului *temporal*, şi anume: substantivul organizează *temporalitatea* noţional, iar locuţiunea conjuncţională, relaţional, dezvoltând sensul temporal prin raportare la acţiune, ca sugestie a circumstanţei. În planul limbii, operăm cu sensuri noţionale, respectiv relaţionale [10]. În demersul nostru, de interes sunt sensurile relaţionale.

1.3.2.2. Relaţional vs. circumstanţial

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

Din semantica adverbului, reţinem distincţia la nivelul clasei lexico-gramaticale: adverbul de mod preia faţă de verb comportamentul adjectivului raportat la determinatul substantival (*citeşte corect* devine +*corectitudine* a acţiunii de *a citi* ş.a.m.d.), pe când sensurile adverbelor de loc şi de timp, neputând fi asimilate nici uneia din categoriile de sensuri deja „înscrise", sunt numite ***sensuri circumstanţiale,*** care sunt sensuri relaţionale creatoare de sintagme pe baza antinomiei (acţiune vs. autor; raport comparativ între funcţii sintactice echivalente, valide contextual în structuri diferite: de suprafaţă, respectiv de adâncime). Purtătorii sensurilor relaţionale sunt conectivele şi morfemele [11], numite ***relatem*** sau ***gramatem***.

1.3.3. Sintagmica joncţională [12]. **Relaţia prin conective**

Discursul, construcţie simplă vs. complexă, devine funcţional datorită relaţiei sintagmatice interlexematice, care constă în solidaritatea dintre un sens relaţional şi un relatem [13].

Relaţia interlexematică este cea care călăuzeşte, îndrumă „citirea" mesajului la nivelul construcţiei circumstanţiale. În funcţie de eficienţa acesteia, se prezintă structura de apel, care materializează echilibrul dintre expresie şi conţinut, instituind astfel nivelul sintagmic ca entitate activă alături de celelalte niveluri ale limbii.

1.3.3.1. Sens vectorial vs. scalar

Se observă activitatea sensului temporal redat prin substantiv, faţă de „amortizarea", alteori „mocnirea" sensului la nivelul locuţiunii conjuncţionale *în timp ce*, în care substantivul *timp* nu mai este +*dinamic,* +*activ,* ci primeşte trăsătura –*activ* sinonimă cu +*inert* [14]. Fără a fi dezgolit de sens, substantivalul prezent la nivelul locuţiunii impune sensul +*temporalitate* acesteia, echivalând-o cu adverbul de timp *atunci*, ce reclamă corelativul *când* etc. În acest context, numim ***vectorial,*** sensul noţional, respectiv ***scalar*** [Chiorean, *Annales Universitatis,* 2002:28] sensul relaţional.

Exemple: ***Când*** *o auzea, [atunci] îi venea să plece.* (sens vectorial +*temporalitate*)
Era ***când*** *în car,* ***când*** *pe drum.* (sens scalar, -*temporalitate*)

1.3.3.2. „Nota-sens" a comparativului de superioritate a adverbului, având funcţie sintactică de nume predicativ al unui predicat nominal impersonal incomplet în structura de profunzime, impune complinirea semantică a discursului printr-o construcţie comparativă.

Exemple: *Mai bine să-l întrebi* ***decât*** *să faci ce te taie capul.*
Mai bine bea apă ***decât*** *vin.*

1.3.3.3. Emfaza. În cadrul clasei lexico-gramaticale a adverbului există o categorie de adverbe cu valoare emfatică sau adverbe de modalizare emfatică, numite şi ***modalizatori*** (modalizează sau subliniază prin sensul relaţional o construcţie circumstanţială).

Modalizatorii emfatici [15] au un conţinut (sens) abstract, deseori desemantizaţi, adică au sens scalar, semantismul lor putându-se sublinia doar în funcţie de context, de sintagmele care-i înglobează. Modalizatorii emfatici cunosc o distribuţie vastă atât la nivelul clasei adverbiale, cât şi al celorlalte clase lexico-gramaticale. Putem argumenta varietatea combinatorie cu : substantiv (*doar* l*ucrarea*); adjectiv (*cam zgâtie* / *numai zglobie*); pronume (*şi noi*); numeral (*în jur de treizeci*); verb (*tot mai vine*); adverb (*tot aici*) etc.

Deschidem o listă posibilă în inventarierea şi clasificarea modalizatorilor emfatici, după criteriul sensului relaţional :

- subliniere, evidenţiere, întărire: *chiar, mai, şi, taman, tocmai* etc;
- restricţie, limitare: *doar, numai* etc. ori excepţia: *decât* etc;
- restrictiv manifestat simultan cu concesia: *barem, cel puţin, înaintea, măcar, totuşi,*

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

chiar, şi etc;

- opţiune, modalitate: *îndeosebi, în special, mai ales* etc;
- temporalitate conexă cu diferite semne indiciale funcţionale în context: *abia, de-abia, de (scalar), şi, taman, tocmai* etc.;
- cumul: *şi, mai, încă* etc.;
- repetare a acţiunii, continuitate, perenitate: *mai, încă, tot* etc.;
- accentuare a aspectului / comportamentului negativ al acţiunii / actantului: *nici*;
- ierarhie, ordonare, clasificare*: în primul rând, în al doilea rând, mai întâi, întâi, înainte de toate* etc.;
- aproximaţie cantitativă / calitativă: *aproape, peste, cam, în jur de, circa, aproximativ* etc.;
- apozitiv, explicativ, lămurire, aşa-numitele apozeme*: adică, (şi) anume, bunăoară, de exemplu, alias, cu alte cuvinte, mai bine-zis, mai precis* etc.;
- conclusiv: *aşadar, deci, în concluzie, la urma urmei, prin urmare* etc.;
- proximitate: *aproape, cât pe ce, gata-gata, mai, mai - mai* etc.;
- dubiu, nehotărâre: *oare* etc.;
- cauzal ori temporal: *de* (scalar)
- comparaţie: *ca, asemenea, precum*;
- morfeme comparative (formanţi): *mai, tot atât, la fel, tot aşa, cel mai puţin, foarte, prea* etc.

Lista poate fi completată cu adverbele corelative [16]: *atunci…când; aşa…cum; acolo…unde; atât…cât; cu cât…cu atât; pe cât…pe atât; de câte ori…de atâtea ori* etc.

Modalizatorii cu sens relaţional, deci tot conective (relateme), interesează la nivelul construcţiilor circumstanţiale, deoarece impun semantica acestora. Vom avea anume funcţii sintactice (subiect, complement obiect direct, adjunct verbal conotativ [17], complement obiect indirect etc.) în construcţii exceptive, comparative etc.

2. Construcţii circumstanţiale. Descrierea semantică, formală şi funcţională

2.1. Descriere semantică

Reamintim opţiunea noastră pentru definirea sintagmei: *unitatea semantico-sintactică formată din doi termeni şi relaţia interlexematică. Din punct de vedere semantic, sintagma va fi judecată prin natura ei dual: expresie (formă) vs. conţinut (sensuri: denotativ+/- conotaţii).*

În combinarea sintactică trebuie să fie compatibilitate semantică între termenii de referinţă. În raport cu primul termen, termenul asociat surprinde printr-o dublă funcţie semiotică, anume: identificarea şi diferenţierea sau ineditul. Cuvintele ce se abat de la regula enunţată pot fi asociate unor abateri, precum : pleonasmul, apoziţia [18] sau, stilistic, repetiţia. Excepţia există totuşi în discursul beletristic: termenii incompatibil semantic, prin funcţia conotativă, promovează expresia stilistică: asociaţii eufonice, compoziţii iterative, ca în exemplul: *„Şi-am zis verde de albastru / mă doare un cal măiastru / Şi-am zis pară de un măr / minciună de adevăr"* (NS, *Frunză verde de albastru*, OC, I/ 274), unde straniul conexiunilor semantice răstoarnă sensul noţional comun, căci matricea stilistică e controlată de ludic.

Privit sub raportul sensului, un cuvânt, independent sau dependent de context, poate să îşi piardă sensul, printr-un procedeu de desemantizare totală sau parţială, să-şi schimbe sau să-şi îmbogăţească sensurile printr-o extensie semantică (devenind: auxiliar lexical sau gramatical), procese ce au consecinţe de natură sintactică, fie în structura construcţiei, fie în analiza gramaticală [19]. Diferitelor sensuri ale aceluiaşi cuvânt le corespund construcţii sintactice diferite sub raport relaţional şi funcţional, organizarea structurală distinctă constituind modalitatea de actualizare a fiecărui sens în parte [20].

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

Sintagma se defineşte ca unitatea dintre *sensul relaţional* (conţinut), *flectivul de relaţie* sau *relatemul* (expresie, organizator relaţional al ideii, fundamental în numirea relaţiei sintagmice interlexematice) şi *conectivul*, pledând pentru constituirea nivelului sintagmic al limbii (lexem-relaţie-lexem)[Draşoveanu, 1997:21-39], unde este receptată *relaţia*, creatorul valorii de termen a lexemelor.

Analiza sintagmei se poate face din două perspective: organizarea lineară (termen+ relaţie + termen) şi cea a planurilor conţinut / expresie. Din perspectiva liniarităţii, o problemă o constituie (în anumite situaţii) identificarea relaţiei (coordonantă: *Va pleca mâine şi poimâine*. vs. subordonantă: *cartea prietenului*) şi disocierea acesteia de un anumit termen, proces ce comportă:
(1) învingerea aderenţei dintre relaţia subordonantă şi termenul subordonat, când relaţia subordonantă este un flectiv aglutinat (*prietenu**lui***);
(2) scăderea flectivului de relaţie din structura lexemului care se află pe poziţia de termen subordonat;
(3) acceptarea termenului subordonat, singura realitate lingvistică rămasă după această scădere.
Pentru susţinerea celui de-al doilea punct de vedere enunţat (conţinut/ expresie), vom propune două exemple.
Exemplul 1. În sintagma subordonativă *carte de citire,* secţionăm trei segmente, la nivelul expresiei (a, b, c) şi cinci, la nivelul conţinutului(a, b, c, d, e):

a. expresia lexemului → *carte* sensurile lexemului (*propriu, secundar, figurat*→ *carte*
b. expresia relaţiei subordonante →*de* sens relaţional al relatemului→ *de*
c. expresia lexemului → *citire* sensurile lexemului(*propriu, figurat*) → *citire*
d. expresia termenului regent → *0* sensul regentului → *identificare*
e. expresia termenului subordonat → *0* sensul subordonatului → *particularizare*

*Exemplul 2. [Cuvintele şi lucrurile sunt totuna] şi ele **nu** pot fi dezîmbrăţişate **decât prin semnul** amândurora*. [NS, *Scrisorile de dragoste …, FP,* 32]

În acest exemplu: la nivelul sintagmei adverbul de negaţie ***nu*** angajează un sens relaţional corelativ cu adverbul restrictiv ***decât*** pentru a susţine construcţia exceptivă: ***decât prin semnul*** *amândurora,* **subordonată verbului *nu pot.*** Aici, interesează segmentul ***prin semnul*** ca termen subordonat verbului infinitiv (*a fi dezîmbrăţişate*), un pasiv ce nu-şi trădează agentul. Dacă în locul conectivului ***prin***, activator al sensului instrumental propus termenilor ***prin semn***, ar fi fost înscris conectivul ***de***, atunci agentul ar fi fost desemnat prin termenii ***de semn***. În cazul exemplului dat, construcţia ***decât prin semn*** primeşte funcţia de complement circumstanţial instrumental în construcţia exceptivă declanşată de corelativele restrictive (exceptive) ***nu…decât…*** E o construcţie semantică dublantă: se iniţiază atât sensul +*excepţie* relevat prin expresia relaţiei subordonative lansată de sintagma: ***nu pot…decât…***, cât şi sensul +*instrumentalite* propus de relaţia: *(a)* ***fi dezîmbrăţişate …prin semn.***

În consecinţă, **semantica circumstanţei** (+*comparaţie,* +*excepţie,* + *concesie,* +*relaţie,* +*condiţie* +*temporalitate,* +*modalitate*) este **dublată de o semantică încrucişată,** activată de structura inserată în construcţia circumstanţială, ca în exemplul 3.

2.2. Descriere formală

Pentru a susţine acest aspect, apelăm la contexte diagnostice reprezentative în planul expresiei spre exemplificarea construcţiei circumstanţiale:
a) Contexte diagnostice ce includ modalizatorul comparativ ***ca*** (+/- combinaţie cu ***decât***):

- #vb.pred. tranz+ *ca* +subst/pron#
- #vb.cop(fm neg+ *decât ca* +pron#
- #vb.pred.+ *ca* +subst/adj#

b) Contexte diagnostice ce includ modalizatorul comparativ ***decât*** :

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

- # vb. tranz+adj (grd comp de sup/inf)+ *decât* +subst/pron#
- #adj. (comp de sup)+vb.pred. tranz/intranz+subst+ *decât* +subst/pron#
- #adj. (comp de sup)+vb.cop+subst/adj(Np)+ *decât* +subst/pron/adj#

Observaţie: Np= subst, *decât* va selecta tot un subst

- #vb.cop. (fm neg)+ *decât* +subst/pron/adj#
- #vb pred/fm neg)+/- pron pers(Ci/Cd)+ *decât* +subst/pron/adj#
- #pron. (Ci/ Cd)+vb. Pred.+subst.+ *decât* +subst.#

c) Contexte diagnostice ce includ modalizatorul exceptiv, restrictiv ***decât*** :
- #vb. pred (in)tranz + *decât* + nominal#

d) Contexte diagnostice ce includ modalizatorii condiţional-exceptivi ***doar***/ ***numai***:
- # *doar* +subst/adj participial+vb#

e) Contexte diagnostice ce includ modalizatorul de întărire ***chiar***:
- # *chiar* +subst/adj+vb#

f) Contexte diagnostice ce includ modalizatorii condiţional-exceptivi ***doar***/ ***numai***:
- # *doar* +subst/adj participial+vb#

g) Contexte diagnostice ce includ relatemul temporal sau relativ ***de***:
- # vb. pred. + *de* + adj./subst#
- # *de* + adj. + P n/ Pv#

2.3. Descriere funcţională

În descrierea funcţională a construcţiilor circumstanţiale, se va ţine cont de modalitatea receptării semanticii contextuale: semantica circumstanţei ***complinită*** cu semantica structurii conţinute la nivelul construcţiei, ***o semantică încrucişată*** (ca în exemplul3/2.1.), nu una lineară sau simultană (exemplele 1-2/2..1.), modalitate comună, frecvent angajată în definirea discursului, mai cu seamă a celui colocvial. Astfel argumentăm dublarea descrierii funcţionale de cea semantică, susţinută, la nivelul discursului poetic, şi de elemente naratologice (ce vor fi comentate într-o descriere stilistică a construcţiilor circumstanţiale, subiect al unui articol ulterior, cu exemplificare pe discursul poetic stănescian).

Din cele două fenomenalizări prezente la nivelul construcţiei gramaticale hibride (construcţia circumstanţială), primează sensul şi funcţia sintagmei de suprafaţă. Semantica şi funcţia circumstanţială, ca însemne ale structurii de adâncime, generează matricea noii structuri dominante. În exemplul 3/2.1., remarcăm modalitatea de salvare a *fenotipului* prin *genotip*: +*instrumentalitate* prin +*circumstanţă exceptivă*, pledoarie pentru dominanţa stilistică a discursului. În fenomenologia poemului, ***semnul*** devine imaginea sensibilă la care apelează cunoaşterea. De aici, posibilitatea generării unui *imaginar al semnului* în simultaneitate cu realul.

Sintagma nu este o construcţie fixă. Termenii pot schimba, mai ales în planul expresiei, sintagma de bază. Variabilitatea este însuşirea unui termen participant la constituirea sintagmei de a accesa una (variabilitate unilaterală) sau mai multe (variabilitate bilaterală) din formele sale paradigmatice, fără să schimbe valoarea sintagmei, natura raportului pe care aceasta îl exprimă. În planul sintagmic particularizat prin construcţia circumstanţială, variabilitatea este manifestă la nivelul conectivelor: există o variabilă semantică dublantă (corespunzătoare variabilităţii bilaterale), de care trebuie să ţinem seama în analiza gramaticală a construcţiei hibride cu un cumul semantic. Propunem ca aspectul variabilităţii din planul sintagmic prezent la nivelul construcţiilor gramaticale complexe sau hibride semantic activate de relatem (conectiv) să se numească **variabilitate relaţională simultană,** aspect diferit, dar în acelaşi timp ar putea corespunde variabilităţii concomitente active la nivelul construcţiilor simple, nu hibride semantic, prin care fiecărei forme din seria determinatului îi corespunde o formă din seria

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

determinantului. Aceasta se opune variabilităţii independente: variaţia termenilor unei serii nu depinde de felul cum variază termenii celeilalte serii.

Confirmarea sau infirmarea afirmaţiei *„verb + adjectiv = sintagmă inexistentă"* [Draşoveanu: 1999] este o problemă de mare importanţă prin implicaţiile şi consecinţele ei asupra acceptării sau neacceptării verbelor de relaţie (copulative); asupra acceptării sau nu a predicatului nominal, cu repercusiuni privind încadrarea verbului *a fi* asemantic şi a numelui predicativ; asupra inventarului de valenţe al substantivului şi al pronumelui, când acestea sunt în N_1 şi Ac_1.

Acordându-se în ipostaza de nume predicativ, de atribut sau de adjunct verbal conotativ cu un nominal sau substitut al acestuia, adjectivul exclude orice legătură cu verbul (verbul *a fi* nu este verb de relaţie). Structura *„substantiv / pronume + a fi + adjectiv"* nu este cu nimic deosebită de structura *„substantiv + verb predicativ + adjectiv",* ci se cuprinde în aceasta din urmă, *a fi* ocupând în schema structurală exact aceeaşi poziţie ca oricare verb: subordonat, atât el, cât şi adjectivul, substantivului, fiecare cu propriu-i acord. *„Verbul a fi – nici cel însoţit de nume predicativ şi ca el, nici un alt verb, inclusiv verbele devenirii/ nondevenirii, nu este copulativ, nu reprezintă un fapt de limbă relaţional"* [Draşoveanu, 1997:145].

G. G. Neamţu [1999:64] susţine clasa relatemelor verbale, oferind exemple relevante în acest sens. În unul din exemple, argumentează că un complement nu determină un predicat, fie el şi nominal, ci verbe, adjective, adverbe, toate unităţi lexico-gramaticale şi nu sintactice. În urma schemei *„verb copulativ + adjectiv (nume predicativ)"*, ca determinante externe, pot apărea circumstanţialele. Chiar şi în predicatele nominale de tipul *„verb copulativ + adjectiv (nume predicativ)"* în care numele predicativ are complemente, copulativul poate apărea ca termen regent pentru circumstanţiale: *El fusese atent de ziua mea.*

↑←←←↓

La această opinie subscriem şi noi.

Exemplu: *Cuvântul e* ***ca un plug*** *[subţire]*. Între nominalul subiect *cuvântul* şi conotaţia *un plug* se înregistrează funcţia de adjunct verbal primar (= nume predicativ) datorită relatemului copulativ *este*. În acest exemplu, verbul *a fi* nu are nici unul din sensurile denotative (propriu: *a exista, a se afla* etc, nici secundare: *a dura, a se întâmpla, a se desfăşura* etc.) sau vreo conotaţie. Verbul *a fi* are sensul scalar +*instrument gramatical*: *copulă*. Prin acordarea atenţiei cuvenite descrierii semantice, acceptăm funcţia de nume predicativ(adjunct verbal primar) a unui termen lingvistic (parte de vorbire sau sintagmă) aflat în **relaţie conotativă**, de obicei, cu un nominal. Susţinem relaţia conotativă prin însuşirea cu care este investit nominalul regent prin medierea copulei (verbe inventariate în clasa relatemelor verbale). Prin elidarea copulei construcţia menţionată devine: *cuvântul (+/ -ca) un plug*.

În structuri de tipul: *la noi (când / astfel) e bine / e rău / e greu „se acceptă copulativul ca regent deoarece adverbul de mod nu poate fi complinit de determinante circumstanţiale de loc şi de timp"*. [Neamţu:1999]

Construcţiile cu adjunct verbal conotativ [Chiorean, *Studia*, 1999:19-25] o dublă relaţie: subordonarea, în planul expresiei, o relaţie de natură sintactică, respectiv relaţia conotativă, de natură semantică, prezentă în planul conţinutului, din care se solicită sensul conotativ, în detrimentul celor denotative (propriu şi secundar). O asemenea construcţie ca structură de suprafaţă inserată într-o structură de adâncime de natură circumstanţială presupune analiza a două sintagme binare.

Exemplu: *„şi mie îmi <u>lasă</u>* ***ca amintire*** *doar <u>versul/ şi cuvântul</u> aurit..."* (NS, *Nod 28*, OC, II/259)

(1) *lasă* ***ca amintire// (2)*** *versul şi cuvântul[…]* ***ca amintire***

(1) a. Expresia lexemului → *lasă* sensurile lexemului (*secundar, figurat)*→ *lasă*

b. expresia relatemului →*ca* sens relaţional → *ca*

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

c. expresia lexemului → *amintire* sensurile lexemului(*propriu, figurat*) → *amintire*
d. expresia termenului regent → *0* sensul regentului → *proces(a oferi, a dărui)*
e. expresia termenului subordonat → *0* sensul subordonatului → *+circumstanţă comparativă*
(2)a. expresia lexemelor → *vers, cuvânt* sensurile lexemului (*secundar, figurat)*→ *lasă*
b. expresia relatemelor → *şi / ca* sens relaţional → *şi(copulativ)/ ca (comparativ)*
c. expresia lexemului → *amintire* sensurile lexemului(*propriu, figurat*) → *amintire*
d. expresia termenului regent → *0* sensul regentului → *substituire identitară, ipostaziere*
e. expresia subordonatului → *0* sensul subordonatului → *conotativ: +reinstaurarea realului, -uitare*

Notă. Se remarcă o variabilitate semantică dictată la nivelul sensului termenului subordonat: ***amintire*** din sintagma comparativă iniţiată de relatemul *ca*. În acest context, aflăm funcţia de **adjunct verbal conotativ comparativ** sau **element predicativ suplimentar comparativ**, funcţie coroborată după modelele prezentate de G.G. Neamţu [1999:37]. Astfel, în exemplul: *Maşina mergea* ***ca nouă***, segmentul evidenţiat este *Eps comparativ*, având ca regent un substantiv cu funcţie de subiect, subordonare realizată în preajma unui verb predicativ.

Când raportarea logică a celui de-al doilea termen se face la un prim termen cu orice funcţie sintactică în afară de subiect, repetându-l funcţional, inclusiv modul de construcţie, această de-a doua funcţie sintactică este *în construcţie comparativă*.

În exemplul: *Ţi s-a-ntâmplat s-asculţi mai repede de sentiment* ***decât de raţiune****?* - segmentul subliniat comportă funcţia sintactică de complement obiect indirect în construcţie comparativă. Felul funcţiei în construcţie comparativă se recunoaşte după funcţia primului termen (*de sentiment*), cel care se compară, iar cel de-al doilea termen (*de raţiune*) îl repetă funcţional. Trăsătura *în construcţie comparativă* este dată de prezenţa relatemelor de comparaţie – conectivele: *ca, decât, cât.*

La nivelul sintagmic, în categoria sintagmicii joncţionale circumstanţiale, funcţional, pot fi înregistrate următoarele variante:

2.3.1. Sintagmica opoziţională, antitetică sau comparativă:

„*Prin comparaţie, se înţelege operaţia de alăturare a două sau mai multe obiecte cu scopul de a stabili asemănările şi deosebirile dintre ele. Constatarea asemănărilor şi deosebirilor dintre obiecte are ca premisă obiectivă existenţa unor însuşiri comune obiectelor, inerente sau atribuite, prezente în măsură egală sau diferită la două sau mai multe obiecte.*" [G.G.Neamţu,1999:463]. Sintagma circumstanţială comparativă apare ca o complinire la varianta gradului comparativ, singurul ocurent cu comparaţia, categorie semantică a adjectivului şi a adverbului în calitatea lor de „notă-sens".

Comparativul de superioritate: *Scrie mai bine decât mine./* Ac_3, impus de relatemul comparativ;

Comparativul de egalitate: *Scria ca prietena ta. Nu scria decât ca noi (mine).*/Ac_3, impus prin generalizarea regimului cazual propus de relatemul comparativ. Prin urmare, nominalul sau substitutul acestuia inserat în construcţie comparativă se va afla în Ac_3.

Comparativul de inferioritate: *Scria mai puţin corect decât tine. /*Ac_3

Observaţie. Sesizăm absenţa gradelor ce nu-s ocurente cu comparaţia: pozitivul şi superlativul. Categoria comparaţiei poate fi descrisă şi analizată din două puncte de vedere: *logic*, stabilind în fiecare construcţie comparativă elementele reale care se compară şi însuşirea care permite comparaţia [21]; respectiv, *semantico-sintactic*, stabilind termenul de comparaţie, inclusiv funcţia acestuia şi termenul comparat, inclusiv funcţia acestuia. În plan *semantico-sintactic* (şi în analiza gramaticală), elementele comparate *logic* se suprapun termenilor comparaţi, dar nu obligatoriu. În exemplul: *Adultul cântă* ***ca-n tinereţe*** – *logic*, se compară *adultul* cu adultul*; semantic*, se compară: *+temporalitate actuală: maturitate* cu *+temporalitate „consumată": tinereţe, adolescenţă.*

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

Termenul *maturitate* fiind dedus din context (*vârsta psihologică circumscrisă adultului*). Întrucât în gramatică operăm cu termeni şi funcţii, nu cu obiecte, analiza gramaticală se interesează de termenii aflaţi în comparaţie, mai exact de cel de-al doilea, care este totdeauna subordonat şi însoţit de conectiv relaţional: *ca, decât, cât, din (dintre)*, ca semn explicit al comparaţiei. Fenomenalizările comparaţiei la nivelul expresiei diferă atât în privinţa realizărilor celor doi termeni ai comparaţiei şi a corespondenţei/ noncorespondenţei cu elementele comparate în mod real, cât şi la nivelul exprimării însuşirilor în baza cărora se realizează comparaţiile (adjective, adverbe, verbe), prezente implicit sau explicit în text. De obicei, comparaţia nu apare în text în forma ei completă, ci într-o variantă „ergonomică" a limbii, principiu care acţionează în eliminarea elementelor deduse sau subînţelese. Adesea adverbul la comparativ de egalitate, ca expresie a însuşirii unei acţiuni, este omis, fiind absorbit de verb constituit ca însuşire complexă fundamentală comparaţiei: *Turuie* ***ca maşina*** < *Merge iute* ***ca maşina*** < *Merge tot aşa de iute* ***ca maşina*** < *Merge tot aşa de iute* ***cum merge maşina.***

După natura funcţiei primului termen, cel care se compară, exprimat sau subînţeles, deosebim două tipuri de comparaţie, cu consecinţe diferite în ceea ce priveşte interpretarea sintactică a celui de-al doilea termen. În exemplul: *Profesorul* (N_1) *s-a comportat* ***ca un prieten*** (Ac_3). Nominalul subiect *profesorul* primeşte comparaţia circumstanţialului de mod comparativ *prieten*, sens + *comparaţie* marcat prin conectivul *ca*. Dar, indirect, se poate observa prin substituţia semantică „reversibilă", al cărei rezultat este construcţia: *Prietenul[…] ca profesor*.

După termenul regent, deosebim următoarele funcţii sintactice comparative:

a. *C. c. mod comparativ*(regent= un verb, adjectiv sau adverb): *Recită* ***ca un artist***. *E bună* ***ca pâinea*** *caldă; Se descurcă mai bine* ***decât tine***.

b. *Np comparativ*(regent= un substantiv sau substitut, cu funcţie de subiect, subordonare realizată în prezenţa unui auxiliar predicativ): *Ea este* ***ca o artistă.*** *Dragostea lui pare* ***aidoma unui vis***.

Numele predicativ comparativ, prin suprimarea auxiliarului predicativ, devine un *atribut substantival (pronominal) prepoziţional* în Ac_3: *o fată* ***ca o artistă****, dragostea [lui]* ***aidoma unui vis*** etc.

Completăm funcţiile comparative cu următoarele *funcţii sintactice în construcţie comparativă* [22]:

a. *atribut: Doctoriţa era o femeie mai degrabă tânără* ***decât frumoasă*** (N_2).

b. *Np*: *Eram mai mult morţi* ***decât vii***. (N_2) *Casa era mai mult palat* ***decât arhitectură***. (N_1)

c. *Adjunct verbal conotativ [Eps]*: *Preferă cafeaua mai mult dulce* ***decât amară***. (Ac_2) *Te credeam mai mult student* ***decât profesor.*** (Ac_1) *Mai bine i-ai fi zis profesor* ***decât actor***. (Avcon [Eps], N_1prodatival)

d. *Cd: Mai bine bea apă* ***decât vin***. L-a tratat ***ca pe un oaspete*** de seamă. Te iubeşte ***ca pe copilul***
lui. L-au catalogat ***ca pe un ratat***. (toate: Ac_1) [23]

e. *Ci : Mi-a dat şi mie* ***cât ţie***. (D_1) *Se fereşte de tine* ***ca de dracul***. Accidental, funcţia comparată poate
lipsi: *Se teme* ***ca de bombe***. (ultimele două: Ac_3)

f. *C agent : Cartea e solicitată mai mult de profesori* ***decât de elevi.*** *A fost bătut* ***ca de poliţie***. (Ac_3)

g. *C c. timp: Discutau* ***ca odinioară***. (adverbul acţionează în virtutea notei-sens impunând +*temporalitate*. De aici necesitatea de a interpreta funcţia: C.c. timp în construcţie comparativă)
Lucrează mai bine noaptea ***decât ziua***. (*ziua,* prin conversiune= adverb de timp)

h. *C. c. loc: Îi place mai mult la ţară* ***decât la oraş***. (Ac_3) *Se simte mai bine aici* ***decât acolo***.

j. *C. c. cauză*: *Mai repede se moare de sete* ***decât de foame***. *A venit din obligaţie* ***decât din plăcere***.

k. *C. c. scop*: *M-aş duce mai degrabă după pâine* ***decât după băutură.***

l. *C. c. condiţional*: *Te anunţ mai degrabă în caz de reuşită* ***decât în caz de eşec.***

m. *C. c. sociativ*: *Se plimbă mai mult cu câinele* ***decât cu copiii***.

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

n. *C. c. instrumental*: *Călătoreşte mai mult cu trenul* ***decât cu avionul.***

2.3.2. Sintagmica exceptivă (sau restrictivă)

Prin *excepţie* se înţelege raportul sintactic de omitere, de excludere a unui element dintr-o clasă de elemente de acelaşi fel. Valoarea de excepţie „are la bază un raport de opoziţie realizat între complement şi partea de propoziţie la care se face referirea, raport asemănător cu cel existent între două construcţii sintactice coordonate adversativ." (Ciobanu, *LR*, 1962:172) Prin înlocuirea raportului de excepţie cu un raport adversativ, complementul de excepţie devine al doilea termen, negativ, al acestui raport: *N-a venit altcineva afară de tine.*

Sintactic, trebuie deosebită situaţia în care *decât* cu sens +*restricţie* restrânge o poziţie sintactică, iar cu sens +*excepţie* iniţiază un raport exceptiv cu nuanţă cumulativă, referindu-se la o altă parte de propoziţie.

O situaţie controversată are *decât* care exprimă excepţia pe lângă o regentă care conţine un comparativ: *Ce poate fi mai minunat* ***decât să fii iubit****?-* ***subiectivă în construcţie comparativă.*** Includem asemenea exemple într-o **sintagmică frazală.**

Mioara Avram [2001:453]consideră subordonata (ex. dat: *[…]decât să fii iubit*) introdusă prin *decât* restrictiv, atunci când în regentă se află un comparativ (ex. dat: *mai minunat*), drept modală comparativă exprimând o comparaţie de tip restrictiv. „Există argumente de ordin strict gramatical care sprijină ideea interpretării unităţilor sintactice precedate de un *decât* restrictiv drept subiecte, nume predicative, complemente directe, indirecte ş.a., indiferent dacă termenul de referinţă este exprimat sau nu." (Gruiţă, *CL,* 1976: 84) Avem astfel două situaţii:

a. *Termenul de referinţă lipseşte din enunţ*. Fie următoarele enunţuri: *N-am venit* ***decât eu*** / *N-ai venit* ***decât tu***. *Eu* şi *tu*, deşi precedate de un *decât* restrictiv, sunt subiecte, deoarece: sunt în N_1, controlează acordul în număr şi persoană, iar enunţul nu permite inserarea unui subiect subînţeles.

În propoziţiile: *Nu te-am văzut* ***decât pe tine*** / *Nu ţi-am dat* ***decât ţie****, pe tine* şi *ţie* sunt complement obiect direct, respectiv complement obiect indirect în construcţii exceptive, în cazurile Ac_1, respectiv D_1care impun funcţiile respective(sunt anticipate de formele atone ale pronumelui personal, nefiind forme anticipative ale unui totalitar de referinţă subînţeles cu funcţia de Cd *vs*.Ci).

b. *Termenul de referinţă este exprimat*. Fie următoarele enunţuri: *N-a venit nimeni, decât eu* / *N-a văzut pe nimeni, decât pe mine* / *N-a dat nimănui, decât mie*. Cuvintele precedate de conectiv(*decât)* sunt subiect, complement obiect direct, complement obiect indirect, printr-o relaţie de coordonare adversativă cu funcţii similare: S, *nimeni*, Cd, *pe nimeni*, Ci, *nimănui*. Situaţia este argumentată de pronumele *eu, pe mine, mie* cu regim cazual$_1$, caz cu funcţionalitate maximă. Relatemul *decât*, nefiind un conectiv subordonator, este interpropoziţional sau intrapropoziţional şi are rol jonctiv atât la nivelul propoziţiei, cât şi al frazei. În sprijinul echivalenţei „*decât* = *coordonator*", G. Gruiţă vine cu observaţia că: „unităţile precedate de un *decât* conectiv au sau pot avea în faţă, între ele şi *decât*, prepoziţie sau conjuncţie subordonatoare, adverbe relative, pronume relative, adevăratele cuvinte subordonatoare ale acestor unităţi sintactice. Un exemplu: *Nu intră nimeni, decât cine a fost chemat - Cine a fost chemat* este o subordonată subiectivă, introdusă prin pronumele relativ *cine*, iar *decât* este un simplu element coordonator între un subiect (*nimeni*) şi o subiectivă (*cine a fost chemat*)." [*CL*,1976:84]. Fiind întru totul de acord cu felul subordonatei, mai adăugăm: ***subiectivă în construcţie exceptivă.*** [24]

Dintre *funcţiile sintactice în sintagmica exceptivă* , înregistrăm:

a. *subiect: Nu-i place* ***decât apa****. Nu vin* ***decât eu****.* (N_1)

„*În străfundul fiecărui lucru nu există/ până la urmă* ***decât un cuvânt*** […](NS, *Elogiu, OC,I/ 222*) (N_1)

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

b. *Np: Nu-i* ***decât un biet artist****.* (N_1) *Nu-i* ***decât frumoasă****.* (N_2)
Nu-i ***decât al*** *ei.* (pron. semiind., N_1) *Nu-i decât al nostru.* (pron. semiind., N_1)
c. *Np comparativ în construcţie exceptivă*: *Nu-i* ***decât ca ea / mine.*** *(*Ac_3)
d. *Cd: Nu-l ameninţă* ***decât pe el.*** (Ac_1) *Nu-şi ameninţa* ***decât fiica****.* *(*Ac_1) *Iubito, tu,/ viaţa mea despre care/ nu pot striga/* ***decât lucruri*** *ale trecutului[…] (NS, A inventa o floare, I/329-331)* (Ac_1)
e. *Ci: Nu-i da* ***decât lui****.* (D_1) *Nu se gândeşte* ***decât la ai*** *lui.* (Ac_3) *Nu se gândi* ***decât la al*** *nostru.* (Ac_3) *Nu se gândeşte* ***decât la el****.* (Ac_3)
f. *Adjunct verbal conotativ (Eps): Nu le ziceam* ***decât gaiţe****.*(Ac_1prodatival) *Nu-l ştie* ***decât profesor****.* (Ac_1prodatival) *Nu-l vroia* ***decât atent****.*(Ac_2) *Nu a venit* ***decât singur****.* (N_2)
g. adjunct verbal conotativ(Eps): *Nu a venit* ***decât ca prieten****.* (Ac_3)
h. *C. c. loc:* *…Cuvintele/ nu au loc* ***decât în centrul lucrurilor,*** (G_3)[25]
numai înconjurate de lucruri. (NS, *A inventa o floare*, OC, I/ 329-331)
i. *C. c. sociativ: Nu merge* ***decât cu el.*** (Ac_3)
j. *C. c. de relaţie: Nu dădea alte informaţii* ***decât despre gazetă****.* (Ac_3)

Notă. În planul **sintagmic al condiţiei** poate fi activă ***doar*** poziţia sintactică de adjunct verbal conotativ(element predicativ suplimentar), ca în exemplele:
Doar profesoară*, o accepta.* (subst, Ac1) ***Doar susţinut****, putea merge.*(participiu pasiv). Semantic, această sintagmică a condiţiei suplineşte excepţia. Prin urmare aceste cazuri le vom include în sintagmica exceptivă.

2.3.3. Sintagmică temporală

Sintagmica temporală, tributară conectivului *de*, păstrează sensul +*temporalitate* din structura de adâncime unde conectivul *de* apărea pe lângă un relativ temporal: *de când*. Aşadar conectivul *de* nu impune cazul$_3$, cum ne-am aştepta. *De* este un relatem temporal. Dăm exemple de *funcţii sintactice* (existente în structura de suprafaţă) *în construcţii circumstanţiale temporale*:
a. *subiect: Se ştiau de copii.* (N_1)
b. *nume predicativ: Se ştiau de mici.* (N_2)
c. *c. c. timp: Se cunoscuseră de sărbători.* (Ac_3)

2.3.4. Sintagmică a concesiei

Un singur context diagnostic verifică acest tip: structura cu *adjunct verbal primar* (sau Np)*, singura funcţie sintactică poziţionată în construcţia circumstanţială concesivă: Chiar artistă, şi tot nu era mulţumit de ea.* (Np, N_1); *Chiar frumoasă şi cu avere, nu şi-o dorea prietenă.* (Np multiplu, N_2+Ac_3).

2.3.5. Sintagmica relativă

Construcţiile aflate în acest plan sintagmic, sunt tautologii de tipul: *De frumoasă, e frumoasă* (N_2)/*artistă* (N_1)*, [numai nu ştie să coase.],* în care secvenţa evidenţiată activează sensul +*relaţie*, deci referitor la *calităţi, virtuţi (frumuseţe,* respectiv *actorie),* sintactic, corespunzându-i funcţia de *nume predicativ în construcţie circumstanţială de relaţie.*

2.3.6. Sintagmica modală:

Spre a limita numărul funcţiilor cumulante, înregistrăm funcţia sintactică de ***complement circumstanţial consecutiv în construcţia modală*** în defavoarea

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

complementului circumstanţial de mod consecutiv, o semantică inadecvată: *modalitatea* nu are nici un punct comun cu *consecuţia*. În exemplul: *Învăţa* ***de minune*** (subst.,Ac3) *vs.* ***de neîntrecut*** (morfem+ supin). Există un sens cantitativ vs. calitativ subînţeles la care se raportează termenii: *minune*, respectiv *de neîntrecut*, activitate semantică dublată de *urmarea acestui fapt* :… *încât te minunezi / încât nu-l întrece nimeni*, *adică de un sens consecutiv*. Sunt două sensuri relaţionale diferite anunţate la nivelul aceluiaşi relatem: *de* (sens scalar), de unde confuzia cumulului sintactic.

3. În concluzie, în analiza gramaticală a construcţiilor circumstanţiale, vom corobora informaţiile:

- sintagma este o unitate semantico-sintactică formată din doi termeni (morfeme, cuvinte, construcţii gramaticale, propoziţii) şi relaţia dintre ei;
- natura semantică a sintagmei este evidentă în dichotomia sugerată prin conţinut (sens relaţional) şi expresie (structura formală), ipostaze inerente funcţionării mesajului, activării sensului textual prin relateme;
- relatemele de interes în sintagmica circumstanţială sunt modalizatorii a căror semantică influenţează sintaxa construcţiei;
- descrierea funcţională a sintagmicii circumstanţiale aduce în discuţie analiza semantică „dublantă" (opusă celei comune, lineare), pentru care propunem termenul de variabilitate relaţională simultană;
- sintagma circumstanţială comparativă apare ca o complinire la varianta gradului comparativ, singurul ocurent cu comparaţia, categorie semantică a adjectivului şi a adverbului în calitatea lor de „notă-sens";
- sintagma, fiind semantic o circumstanţă, respectiv funcţional, o poziţie sintactică, înregistrează o varietate de contexte diagnostice care, acceptând drept criteriu sensul relaţional conotativ (variabilitatea relaţională simultană), generează „clase" sintagmice circumstanţiale: comparative, exceptive, concesive, temporale, relative, modale şi sintagmica frazală;
- studiul asupra sensului (relaţional conotativ) circumstanţial şi a relaţiei interlexematice, auxiliare necesare nu numai în analiza gramaticală a structurilor sintagmice circumstanţiale, ci şi în naratologia discursului beletristic, reclamă şi o(ulterioară!) descriere stilistică.

NOTE

[1] „Sintaxa este partea structurii gramaticale care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziţie şi a propoziţiilor în fraze. Unităţile sintaxei – care pot constitui comunicări de sine stătătoare – sunt – propoziţia şi fraza. Uneori se foloseşte termenul enunţ ca termen supraordonat şi nedistinct pentru propoziţie şi pentru frază" (GA:7). **Sintaxa** este ramura gramaticii care studiază enunţurile din punctul de vedere al raporturilor ce se stabilesc între cuvinte şi propoziţii; este ştiinţa raporturilor dintre cuvinte şi propoziţii - de aceea se vorbeşte de **sintaxa propoziţiei** şi de **sintaxa frazei**. Prin enunţ se înţelege comunicarea lingvistică de sine-stătătoare care, pentru a putea fi înţeleasă, nu are nevoie de completări. „Unitatea de bază a sintaxei este propoziţia, cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare şi care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv sau voliţional" [*GA*,1966:7].

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

[2] Pentru evitarea unei posibile erori terminologice, conceptul ***cuvânt*** primeşte următoarele unităţi fundamentale: *morfemul* (unitate minimală dotată cu sens, de obicei obiect al morfologiei) şi *sintagma* (orice combinaţie de morfeme), obiect al sintagmaticii sau al sintaxei [Guţu-Romalo, 1973:5].
[3] În cadrul aşa-numitei sintaxe moderne, se pot distinge două direcţii: una analitică şi alta generativă.
[4] Tipuri de relaţii:
(a) *Coordonarea şi subordonarea*
(b) Prin *recţiune*, regentul cere de la subordonat respectarea unor anumite categorii gramaticale pe care el însuşi nu le are. De exemplu: prepoziţia cere substantivului sau pronumelui să stea în cazurile acuzativ, genitiv sau dativ (*despre colege, contra duşmanilor, graţie părinţilor*).
Prin *acord*, regentul cere de la subordonat respectarea unor anumite categorii gramaticale pe care el însuşi le are. De exemplu: substantivul cere adjectivului – atribut să aibă acelaşi gen, număr şi caz ca el (*omul bun, fetelor frumoase*).
(c) Prin *aderenţă*, termenul regent cere numai apropierea subordonatului, fără respectarea vreunei categorii gramaticale. De exemplu: substantivul, adjectivul şi verbul cer adverbelor sau interjecţiilor cu funcţie de atribute sau de complemente, numai alăturarea lor, nu şi categorii gramaticale (*mersul înainte, superior numericește, cântă bine, halal prietenie* !)
[5] Mioara Avram [2001:403]reia parţial definiţia dată de *Gramatica Academiei* [1966:7], şi anume: îmbinarea (grupul) de cuvinte, deci sintagma, este un constituent al propoziţiei alcătuit din cel puţin două cuvinte cu sens lexical deplin şi reprezentând cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic.
[6] Descrierea relaţiilor la nivelul sintagmicii urmează îndeaproape studiul: *„Sens relaţional" - categoria centrală a sintagmicii",* de D.D. Draşoveanu [1997:21-35]
[7] Sintagma cuprinde în sfera ei grupuri de cuvinte, frecvent două, relaţionate jonctiv, expresii şi locuţiuni, termeni frazeologici.
[8] Prin substantiv, recurgem nu numai la clasa lexico-gramaticală a substantivului, ci şi la alte cuvinte substantivizate sau cele cu valoare substantivală.
[9] Ex. *timp, vreme, temporal, temporalitate, temporar, vremelnic, vremelnicie, durată, clipă, secundă* etc.
[10] Ex. *În timp ce mergeam la ei, aflam tot soiul de lucruri*. Propoziţia regentă este complinită relaţional cu temporala relaţionată, dirijată ca sens prin locuţiunea conjuncţională *în timp ce* sinonimă cu alte relateme: *când, pe când* etc. restricţionată prin sintagma „adverb restrictiv + pronume relativ cu valoare conjuncţională" *până când* sau corelată cu adverbul, de astă dată, tot un conectiv, *atunci* : *<u>În timp ce</u> mergeam la ei, <u>atunci</u> aflam tot soiul de lucruri./ până când….până atunci* etc.
[11] Studiul citat argumentează eficient accepţia termenului de morfem la nivelul structurii morfologice a limbii române [1997:23- 34].
[12] Impunerea modelului sintagmicii joncţionale a fost preluat de asemenea de la D. D. Draşoveanu [1997:29-30]. Îl consider ca echivalent al relaţiei sintactice prin joncţiune, funcţionând la nivelul conectivelor: prepoziţii, conjuncţii şi alte jonctive provenite din adverbe relative, interogative, nehotărâte, pronume relative, interogative, dar şi adverbe cu valoare emfatică (modalizatori). Având în vedere raportul ca disciplină a sintagmicii, lingvistul D. D. Draşoveanu propune *sintagmica flexională* pentru numirea relaţiei prin flective.
[13] Termenul a fost impus de D. D. Draşoveanu, prin derivare de la *relaţie* > *relatem*, căruia îi corespunde *gramatem*, termen propus de Paula Diaconescu [*SCL*,1962:530], care cuprinde doar morfemele, nu şi conectivele.
[14] *Inert* nu semnifică *dezgolire de sens*, adică *scalar* nu se referă la *asemantic*, deoarece se ştie că prepoziţia rezistă ca parte de vorbire nu numai prin aspectul formal activ în sintagmică, ci şi prin „dirijarea" sensului în sintagmă.

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

[15] Se mai numesc şi *adverbe particule, semiadverbe, auxiliare semantice, adverbe-satelit* etc.
[16] Referitor la poziţia corelatorului faţă de relator, distingem trei situaţii: (a) relator …1/ corelator…2/: ***Aşa(atâta)****citeşte,* ***încât(de)*** *te surprinde*; (b) corelator…1/ relator…2/: ***Cum*** *îţi aşterni,* ***aşa*** *dormi*.;(c)…corelator1/ relator…2/: *Vom veni* ***atunci când*** *mă vei chema.*
[17] Propunere de redefinire a elementului predicativ suplimentar, combinaţie probată prin argumentele aduse de D. D. Draşoveanu şi G. G. Neamţu la adjunct verbal derivat complinit cu funcţia conotativă, descriere propusă de autoare [*Studia*, 1999:19-25].
[18] Nerespectând nici una din funcţiile semiotice enunţate, pleonasmul trebuie evitat, iar apoziţia este acceptată doar prin funcţia de identificare, nu şi prin cea de diferenţiere, anulată de caracterul coreferenţial al construcţiilor apozitive.
[19] Cuvintele relaţionale (prepoziţiile, locuţiunile prepoziţionale, conjuncţiile, locuţiunile conjuncţionale) nu se constituie în unităţi sintactice analizabile sub raport funcţional, ele servind ca mijloace de exprimare a relaţiilor sintactice la nivelul sintagmei sau al frazei.
[20] De exemplu, verbul *a dispune* în relaţie cu un complement direct personal îşi actualizează sensul de *a înveseli* (*Spectacolul acesta ne-a dispus mult*), în relaţie cu un complement direct obiect, se actualizează sensul de *a hotărî* (*El a dispus încadrarea noastră*), în relaţie cu un complement indirect prepoziţional actualizează sensul de *a avea la dispoziţie* (*Ea dispune de cărţi valoroase.*)
[21] Din punct de vedere logic avem următoarele situaţii:

- se compară două obiecte cu aceeaşi însuşire prezentă identic sau diferit: *Maria este tot aşa de inteligentă* ***ca Ioana****; Maria este mai (puţin) inteligentă* ***decât Ioana*** → *Maria* cu *Ioana*;
- se compară un obiect cu el însuşi, cu aceeaşi însuşire, dar în circumstanţe diferite: *Ioana e mai fericită* ***decât anul*** *trecut* → *Ioana* cu *Ioana*;
- se compară două acţiuni cu aceeaşi însuşire prezentă în grad diferit sau identic: *Mai mult ghiceşte* ***decât ştie****.* → *a ghici* cu *a şti;*
- se compară o acţiune cu ea însăşi, cu aceeaşi însuşire, dar în împrejurări diferite: *Azi au dansat mai bine* ***decât ieri*** →*a dansa* cu *a dansa;*
- se compară două însuşiri (ale unui obiect) cu aceeaşi caracteristică, prezentă în grad diferit: *Ea este mai mult tânără* ***decât frumoasă*** → *tânără* cu *frumoasă*;
- se compară două caracteristici, inclusiv circumstanţe, ale unei acţiuni, cu aceeaşi însuşire, prezentă în grad diferit sau identic: *Învaţă mai degrabă uşor* ***decât bine*** → *uşor* cu *bine.*

[22] Verificarea funcţiei în construcţie comparativă se poate face în două feluri: fie prin eliminarea adverbelor comparative şi a primului termen (cu eventuale adjective ce îl însoţesc), obţinându-se funcţia „comună”: *Se teme de operaţie* ***ca de moarte*** > *Se teme* ***de moarte***; fie prin transformarea construcţiei comparative în propoziţie comparativă: *M-a tratat* ***ca pe un intrus*** > *M-a tratat* ***cum ar trata un intrus.***
[23] În exemplul: *Merge ca pe roate*. Secvenţa evidenţiată o considerăm locuţiune adverbială, materializare a superlativului absolut: sens+ excelent!
[24] Relatemul limitativ sau restrictiv *decât*, ca element relaţional coordonator, poate fi substituibil cu *ci*, un conectiv similar, în ciuda câtorva deosebiri: (a) *ci* semnifică substituirea, înlocuirea, pe când *decât*, excepţia; (b)în afara opoziţiei afirmativ/ negativ, raportul adversativ realizat prin *decât* presupune şi o opoziţie lexicală, care priveşte exclusiv pe cei doi termeni, nu relaţia lor cu procesul comun. *Decât* poate marca o opoziţie între doi termeni care se referă la aceeaşi acţiune, *ci* poate exprima şi o opoziţie între acţiuni, stări raportate la un termen comun:
N-a venit el, ***ci eu****.* → *N-a venit nimeni,* ***decât eu.***

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)

***El** nu merge, ci stă.* → *0*

Foarte rar, în exprimări greoaie întâlnite în limbajul popular, *decât* exprimă un raport de coordonare între două propoziţii, propoziţii care au în mod obligatoriu predicatele exprimate prin acelaşi verb: *Fefeleaga n-avea nimic, decât avea un cal.*

[25] Considerăm sensul scalar al construcţiei: *în centrul* = relatem prepoziţional (loc. prep) sinonim cu loc. prep. *în mijlocul*= prep. *între*. De aici regimul cazual3 pentru nominalul (*lucrurilor*) precedat de loc.prep. de G.

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, ediţia a III-a, Editura Humanitas, 2001, Bucureşti

Bulgăr, Gheorghe, *Limba română. Fonetică, lexic, morfologie, sintaxă, stilistică*, Ed. Vox, 1995, Bucureşti

Chiorean Luminiţa, *Adjunct verbal conotativ-definire. Descriere semantică*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Philologia*, (pp.19-25), 1999, nr. 3-4, Cluj-Napoca

Chiorean Luminiţa, *Descriere textuală a pronumelui semiindependent. Secvenţa al(a, ai, ale),* în *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, (pp.23-31), 2002, nr. 3, Alba Iulia

Ciobanu, Fulvia, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, *LR,* anul XI, nr.4, 1962

Constantinescu - Dobridor, Gheorghe, *Sintaxa limbii române*, ediţia a II-a, Ed. Şt., Bucureşti, 1997

Coteanu, Ion, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Garamond, 1994, Bucureşti

Craşoveanu, D., *Sunt circumstanţiale complementul opoziţional, cumulativ şi de excepţie, precum şi subordonatele corespunzătoare?* în *LR*, anul XVIII, nr. 2, 1969

Diaconescu, Paula, *Pe marginea unor lucrări despre morfem*, în *SCL*, XIII, nr. 4, pp.519-544

Drăşoveanu, D. D., *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, 1997, Cluj - Napoca

Gruiţă, G., *Acordul în limba română*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, Bucureşti

Guţu-Romalo, Valeria, *Gramatica limbii române*, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, Bucureşti

Hazy, Ştefan, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Ed. Dacia, 1997, Cluj-Napoca

Hjelmslev, Louis, *Preliminarii la o teorie a limbii*, 1967, Bucureşti

Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Editura Junimea, 1983, Iaşi

Neamţu, G.G., *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Ed. Şt. Encicl.,1986, Bucureşti

Neamţu, G. G., *Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi… distincţii*, Ed. Excelsior, 1999, Cluj

Pană-Dindeligan, Gabriela, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1974, Bucureşti

Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvistică generală*, Ed. Polirom, 1998, Iaşi

Stati, Sorin, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972, Bucureşti

Vlad, Carmen, *Sensul, dimensiune esenţială a textului*, Ed. Dacia, 1994, Cluj-Napoca

*** *Gramatica limbii române*, II, [GA] ed. a II-a, Ed. Academiei RSR, 1966, Bucureşti

*** *Sinteze de limba română,* ediţia a III-a, coordonator Thedor Hristea, Ed. Albatros, 1984, Buc.

IZVOARE

Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor*, I-II, CR, 1985, Bucureşti[NS, *OC*, I/II]

Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Ed. Eminescu, 1990, Bucureşti[NS, *FP*]

BDD-A2972 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:14 UTC)